

Рецензія

Павло Михеда

ПРО ОДНОНИТКОВУ КРИТИКУ, АБО ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНІ ПСЕВДОНІМИ

Якщо хтось переконує, ніби він не цікавиться критикою на своїй праці, то гадаю, він каже нещиро. Розумна, поважна і зважена чужа думка про твою працю завжди бажана. А якщо вона ще щось додає, поглиблює, зацікавлено радить, то її варто лише вітати. Тому критичний огляд у “Критиці” під заголовком “Зачароване місце”, підписаний псевдонімом Юрій Гребенік [6], читав, не приховую, зацікавлено.

Від початку впав ув очі псевдонім: подумав був, що таке шановане й таке авторитетне видання, яке не раз говорило відверто доволі прикрі речі й сильним світу цього, могло б обійтися без конспірологічних ефектів. Адже автор рецензії закидає іншим дослідникам, що вони живуть “у конспірологічному універсумі” [6, 17]. У масці можна зреалізувати не лише хлестаковські інтенції, а й глобальні, програмні. Зокрема, у критичному запалі рецензент почав дорікати видавництву “Основа” за переклад праці Еви Томпсон “Трубадури імперії”. Враження таке: якби воля автора, він би сам відбирав, що читати його сучасникам; зовсім недавно це вже було в нашій історії.

Що ж рухає автором огляду? По-перше, гарна нагода покрасуватися в ролі знавця Гоголя й такого собі оракула високого академізму, на чолі котрого печальна зажура про стан сучасного українського гоголезнавства та академічної науки на загал. Хто ж про Гоголя все не знає? У ювілейний рік і в наступні, коли ще запал не минув, ми не раз були свідками подібних демонстрацій.

По-друге, маска дає змогу підлаштуватися під ідеологію видання, яке вже не одне десятиліття б’ється за високі стандарти української гуманітарної думки і споглядає метушню тутешніх сарак. Зокрема й очима самих сарак, як і в нашому випадку. Хтось управляється із цією роллю, але не наш критик: чи то від молодості, чи через брак досвіду і смаку, але рецензент навіть упадає в менторський тон.

Критикувати в масці легко, бо можна не переобтяжувати себе аргументами. А в цьому випадку репертуар пафосу передбачуваний: картинно покепкувати з усього, розвінчати, а потім наставити на путь істинний. І об’єкти критики передбачувані: там обов’язково має бути в недоладному світлі виставлений Інститут літератури.

Звісно, складність жанру огляду ювілейної гоголіани очевидна. Бібліографія публікацій (див.: [2]) за ювілейний рік містить близько тисячі позицій. Певно, що прочитати їх усі неможливо, тому постає питання, яким принципом відбору керуватися. Мабуть, варто сказати про найбільш значущі, ті, які мали розголос. Не думаю, що до таких належать передмови до бібліографічних видань бібліотек Києва й Черкас, які так уважно прочитав рецензент і на цьому вибудував критику “ідеологічних інтерпретацій” або зробив відкриття, що в черкаській бібліотеці немає праць Андрія Белого і Юрія Луцького. Не належить до таких

і своєрідний “кафедральний звіт” Г. Самойленка “Святкування ювілею Миколи Гоголя в Ніжині (200-річчя від дня народження)” [14], де подані укази й накази до ювілею, програми заходів – усе, що має бути у звітах. Але рецензент із незрозумілою насолодою, рясно цитуючи, аналізує “кафедральний звіт”. Праці Г. Самойленка з реконструкції гоголівських сюжетів, студії з нововідведеного списку другого тому “Мертвих душ”¹, виголошені на міжнародній конференції в Москві й Петербурзі та надруковані у представницькому виданні “Феномен Гоголя” [16], не привернули уваги витонченого знавця. Не те, звісна річ, він шукав.

Не говоритиму про всі коментарі рецензента до книжок, що потрапили до його рук. Натомість зупинюся лише на тих, до яких я причетний безпосередньо. Почав наш аналітик із багатотомних видань і, зокрема, з українського “**зібрання творів** у семи томах” Миколи Гоголя [4]. Я графічно виокремив вид літературно-художнього видання, який тягне за собою й певні критерії його укладання. Для рецензента нагадаю, що є ще один вид – “повне академічне зібрання творів і листів”. На цей тип видання претендує московський 23-томник, про який згадує автор рецензії, порівнюючи явища різного порядку зі зрозумілою метою – виставити українське видання в непривабливому світлі. Справа ж не лише “в певній різниці кількості томів”, як твердить критик. То принципово різні типи видань. Нагадаю, що існує ще “неповне зібрання творів”, а вже третє – “вибране зібрання”, до якого належить і наше видання.

Критик зауважує, що хтось “переважно в ніжинських збірниках” хвалькувато намагався українське видання “поставити поряд із таким же незавершеним 23-томником московського Інституту російської літератури” [6, 16].

Що тут сказати? По-перше, такої інституції в Москві немає, хоч Москва, справді, велика. І там багато чого є. Є, наприклад, Інститут світової літератури (ИМЛИ), який ось так не поспіхом і готує “повне академічне зібрання творів і листів” Гоголя. Про такі деталі рецензент, звісна річ, може й не знати. Він сформувався в інший час і під іншими зірками.

По-друге, у жодному ніжинському виданні ніхто ніколи не порівнював українського “вбраного зібрання творів” Гоголя з московським 23-томником (“повним академічним зібранням творів і листів”). На сторінках Гоголезнавчих студій [10] я писав про деякі наукові проблеми укладання видань творів письменника, спільні для всіх, оприлюднив і наші принципи укладання, зокрема висловився і щодо проблеми московського видання, і не лише 23-томника, а й видання В. Воропаєва та І. Виноградова [5].

Відсутність в оглядача знань і досвіду праці над подібного типу виданнями дається взнаки. Доведеться нагадати кілька відомих речей. Державне видавництво “Наукова думка”, котре видало семитомник, планує свою роботу і здебільшого видає два-три томи впродовж року (або взагалі один), які треба ще підготувати, бо рішення про їх вихід ухвалюються зазвичай за рік до публікації першого тому. Так було й із Гоголем. Тож семитомник розпланували на чотири роки. 2012 р. вийшов останній 7-й том “зібрання творів у семи томах”. Щоправда, наклад останніх томів зменшений у два з половиною рази. Інститут літератури підготував усі томи Гоголя до видання й ні на день не затримав цей процес, котрий, як відомо, вимагає чимало часу й зусиль. Дозволю собі, зокрема, зауважити, що видавництво “Критика” заявило колись про початок видання “Відкритий архів. Щорічник матеріалів і досліджень з історії модерної української культури” (К., 2004). Але на сьогодні чомусь маємо число перше щорічника, воно поки й останнє. Легко говорити.

¹ Нещодавно побачила світ праця Г. Самойленка “Нежинский список второго тома “Мертвых душ” Н.Гоголя” [13], у якій автор здійснив ґрунтовну текстологічну роботу й надрукував ніжинську редакцію другого тому.

Ще деяка інформація для рецензента. Відповідно до типу видання видавництво диктує обсяги коментарів. Не знаючи прописних речей, наш рецензент виносить безапеляційний присуд. Під маскою аноніма все можна: “В око впадає передовсім обсяг приміток: декілька сторінок, порівняно із сотнями російського академічного видання” [6, 16]. А далі справжній вирок: “То й не дивно, що характер вони мають не лише компілятивний, а й цілком випадковий” [6, 16]. Доведеться знову проговорити децицію з азів. Обсяги коментарів справді різні, бо різні типи видань. У шостому, наприклад, томі, про який рецензент не сказав ані слова, хоч обіцяв, коментарі вміщено на сс. 311-348. Якесь дивне розуміння семантики слова *декілька*.

Ще про абетку. Видання нашого типу передбачає коментар обсягом один друкований аркуш. Цю кількість інформації диктує видавництво: один друкований аркуш – передмова і такий же обсяг коментарів до кожного тому, незалежно від його змісту. Така практика. І лише добра воля редакторів видавництва дозволяла іноді вийти за встановлені межі.

Що ж до вироку про компілятивний і випадковий характер коментарів, то я би хотів побачити бодай один-два приклади. Адже закид серйозний. Наш оглядач не переобтяжується доказами – у масці можна все. Однак сам справно повчає вже на наступній сторінці: “Аргументовані гіпотези викликають далеко більше зацікавлення, ніж безапеляційні й бездоказові твердження” [6, 18]. Було би правильно поставити ці слова епіграфом. Прикро читати це у виданні, котре зарекомендувало себе як борець за наукові взірці.

Рецензент робить спробу після всіх звинувачень щось сказати про зміст коментарів. Розпочинаючи аналіз коментаря Г. Улюри до 3-го тому, де вміщені “Петербурзькі повісті”, критик радісно констатує: “У коментарях Ганни Улюри є Мережковський, але немає Розанова, є Епштейн і немає Вайскопфа”. Хочу запитати: і що з того? А що б додали присутнього до розуміння повістей згадані критиком літературознавці? Про це, мабуть, варто було сказати. Гіпотези ж мають бути аргументованими, щоб викликати зацікавлення, – так декларує, повчаючи, наш рецензент.

Помилятися може будь-хто, це істина аксіоматична. Інша річ, як про те сказати, з якою метою: з іронічною пихою чи з наміром щось підказати або зауважити. Попри всі вказані вади, із 4-м томом суворий рецензент якось ладен іще примиритися. А ось коментарі до “Мертвих душ” видалися йому зовсім несерйозними. Головні закиди: “огляд історії практично не містить літературного контексту”, не згадано, що в Римі Гоголь “перечитував Гомера й Данте, Сервантеса і Скота”. Не знаю, що рецензент розуміє під словом “практично”, а що під “літературним контекстом”. Але на с. 328 у коментарях до “Мертвих душ” згадана “Іліада”, з якою порівнювали поему слов’янофіли, на с. 324 йдеться про перегуки Гоголя із Сервантесом, шахрайським романом, романом-подорожжю, на с. 333 вказано, що, згідно із задумом Гоголя, “Мертві душі” “мали складатися з трьох частин (подібно до трьох частин “Божественної комедії” Данте)”. Згадано понад двадцять сучасників письменника, які так чи так мали стосунок до появи й рецепції поеми. Навіть є покликання на М. Вайскопфа.

Щоправда, ні на В. Розанова, ні на М. Епштейна, ні на Д. Мережковського немає... Визнаю.

У якихось випадках рецензентові просто бракує знань, хоч автор виносить суворий присуд про компіляцію. Помітити те, що в коментарях сформульована гіпотеза, яка корегує сучасне уявлення про творчу історію “Мертвих душ” і пов’язана вона зі впливами на Гоголя дискусій із представниками католицького ордену Воскресіння Господнього (див. докладніше: [9]), рецензент просто неспроможний. Саме ідея Преображення й Воскресіння “мертвих душ” становить стрижень задуму поеми. Та зрозуміти це може лише фахівець,

обізнаний із проблемами гоголезнавства, а коли ти “не в матеріалі”, тоді весь текст може здатися компіляцією. Звісна річ, що велика частина інформації повторюється коментаторами різних видань, бо всі вони послуговуються одними й тими самими джерелами. Розрізнити в цьому оригінальні думки – знову ж таки може лише фахівець.

А ще гірчить рецензентові, що згадано про оцінки Гоголя І. Нечуєм-Левицьким і Панасом Мирним, про українські риси персонажів “Мертвих душ”. Там, до речі, ще й Шевченко, і Франко, і Стефаник, які “закладали основи інтерпретаційних ідей” українського погляду на Гоголя. І подані там розлогі цитати, але рецензент вихоплює лише потрібне йому, щоб показати й розвінчати цих хуторян.

Наведу просторі фрагменти, подані в коментарях, а курсивом позначу те, що процитував наш аналітик у своєму огляді, щоб унаочнити його технологію “невипадкового” власного коментаря.

“І. Нечуй-Левицький звернув увагу на “національність Гоголевих художніх типів”, з його погляду “типи в тих творах, де описується великоруська життя, тільки по половині національні, великоруські. Гоголь був полтавець, родом українець, прожив молоді літа на Україні; його вдача була українська і він не міг дати своїм типам кольориту національного великоруського, бо для того ще мало досвіду, мало назираючого виучування: тут потрібна ще своя суб’єктивна природа, бо художні поетичні твори – продукт обидводіяння художника й природи. Між його типами, ніби великоруськими, є багато типів зовсім українських, до котрих не догляділись великоруські критики, не розуміючи ні язика, ні характеру, ні національності українців. Гоголів Манілов, м’який, делікатний, з багатими мріями в голові, ледачий і разом сердечний – **це щирий українець, а не кацап**. Таких солодких людей ми не знаходимо в великоруській літературі після Гоголя. Гоголева Коробочка нагадує скоріше старосвітську полтавську поміщицю, а ще більше стару попадю, а не кацапку, а його московська сваха в “Женитьбе” говорить і лається зовсім так, як київська або полтавська міщанка на базарі, а не московська сваха. Собакевич – це чисто полтавське або чернігівське неповертайло, тільки не великоруське. Так й хочеться вкласти в його уста українську мову. Великоруський Собакевич буде зовсім з іншими мінами, незграбними, але в іншій роді: він буде мати манери грубі, але скоріші, проворніші, ніж у Собакевича, більше дикі, під гострими углами, приміром, як у великоруського мужика або прикажчика. Собакевич нагадує більше якого-небудь ведмідькуватого українського мужика. Такі типи на Україні трапляються дуже часто; в їх усе грубе, просте, але добряче, віковичне. Інші типи, як Ноздрьов, Бетрищев – більше великоруські, а інші – якісь середні, ні то великоруські, ні то українські, як більша половина дійових осіб в “Ревізорі”. Окрім того треба сказати, що Гоголь розсипав на ті типи свій гумор, свій жарт щиро український, а не великоруський, що потроху стирає з їх кольорит великоруський. Але чи так чи інак Гоголь поклав основу не тільки реального, але й національного прямування в великоруській літературі” (*Нечуй-Левицький І. Непотрібність великоруської літератури для України і для Слов’янщини (Сьогочасне літературне прямування) // Українство на літературних позвах з Московщиною. Культурологічні трактати. – Львів: Каменяр, 1998. – С. 86*)” [4, т. 5, с. 330-331].

Або інший приклад із коментаря:

“Панас Мирний у листі до Михайла Коцюбинського від 25 грудня 1902 р. висловив думку, що “...Гоголь хоч і мистець чужої мови, оже по духу і природі рідний нам; його навіть невмирущі типи з “Мертвих душ” – **це – зразки з наших панів, а не кацапських**. Візьмімо, наприклад, його Плюшкіна і Іудушку Щедрина – се ягоди одного поля; оже Плюшкін зовсім наш, а Іудушка – з кацапського краю. Що не кажіть, а Гоголь душею й натурою наш” (*Мирний П. Твори в 5 томах. – Т. 5. – К.: АН УРСР, 1955. – С. 410*)” [4, т. 5, с. 331].

Яке тонке чуття на потрібну фразу, як можна було віднайти її в такому великому тексті? Який пронизливий зір! Тут й аргументів не треба. Усе як на долоні. Залишається препарувати, донести, зіткнути лобами, показати всьому

світові, чим нині зайняті українські гоголезнавці – практика стара й банальна. Наче такий супермодерний чоловік, а все туди ж, методи в гірших зразках радянської доби.

Невдоволений критик і тим, що в томі подані коментарі перекладачів Г. Косинки та І. Сенченка. Спробую пояснити. Звісна річ, можна було відмовитися від них або втрутитися й модернізувати. Але тоді б, на мою думку, ми втратили щось суттєве в цілісній інтерпретації текстів перекладачами. Переклад Г. Косинки під його іменем надруковано вперше, і це данина прекрасній і трагічній постаті в українській літературі. Ми вирішили подати і його коментарі, котрі відбивають оригінальне бачення тексту. І в річищі свого часу Г. Косинка дав те пояснення євангельського виразу, котре так зачепило критика.

Задля уніфікації переклад І. Сенченка, як і Г. Косинки, подали з коментарями перекладача. Зізнаюся, що була в мене думка видати “Мертві душі” з перекладами Г. Косинки й І. Сенченка окремою книгою, але здійснити це не вдалося, і коли тепер випадє?

Виникає враження, що рецензент якось хворобливо реагує на національне – у всіх його виявах, зокрема й в інтерпретаційному полі художніх текстів. Одкровення щодо національного профілю Гоголя, навколо чого наламано стільки списів, “найвиваженіший <...> погляд” критик знаходить в... Анатолія Толстоухова.

Що ж це за одкровення? Ось воно: “Спосіб мислення Гоголя не був чимось новим і винятковим. Так себе сприймали (?) майже всі нащадки козацької старшини Лівобережжя, усі дідичі колишньої Гетьманщини <...> М. Гоголю куди ближчими були люди Старої України XVIII століття: А. Безбородько, К. Розумовський, Стефан Яворський і Феофан Прокопович, ніж кирило-мефодіївці з їхньою етно-національною програмою” (цит. за: [6, 16]). Отже, замкнімо Гоголя у XVIII ст., а ще краще в XVII. Зробімо з нього недалекого, малоосвіченого письменника з якимись хворобливими устремліннями порятувати світ. Так було, хай так і буде. Простіше для всіх. І романтизм із його відкриттям феномену нації, удаймо, полишився для Гоголя невідомим. Звідки ж тоді “Розмисли Мазепи”? Чи ще красномовніший факт: відомий вислів із листа до О. Смирнової про дві душі? Чи цю двоїстість душі, яка, з погляду багатьох дослідників, була вирішальною в людській трагедії Гоголя, відчували А. Безбородько чи Стефан Яворський? К. Розумовський чи Ф. Прокопович?

Слідів того, що Гоголь цікавився кирило-мефодіївцями, не документовано. А чи знає наш рецензент (а з ним і його авторитет), що Гоголь говорив про етнорелігійну програму польських емігрантів у Римі, котра мала, як відомо, неабиякий вплив на ідеологію кирило-мефодіївців? П. Семененко в листі до Б. Яньського (25.05.1838) писав, що Гоголь часто повторював фразу: “У вас, у вас що за життя! Після втрати стількох сил! Удар, який мав вас знищити, підніс вас і оживив. Які люди, яка література, які надії! Це річ ніде нечувана” (цит. за: [8, 671]). І вже тема для іншої розмови той факт, що православне апостольство Гоголя вимагало масштабів усієї православної Імперії. Та і його ідея оновлення християнства формувалася в річищі європейського руху “нового” християнства – явища нового часу. Тим, хто так дбає про контексти, не варто їх вигадувати для Гоголя, він весь у своєму часі, але шукає Спасіння в оновленій християнській традиції. Він не в минулому. Він увесь, хай в утопічному, релігійному, але в майбутньому.

Поза увагою оглядача залишився шостий том, хоч і був заявлений як тема розмови. Але чи то не дійшли руки, чи не хотілося говорити про те, що в цьому томі вперше перекладені “Вибрані місця з листування з друзями”, “Авторська сповідь”, духовні трактати та передсмертні записки, зроблено новий переклад “Божественної літургії”, подані коментарі, у котрих викладений новий погляд

на драму апостольського проекту Гоголя, на твори останнього періоду життя письменника, який так часто привертає увагу дослідників.

Не коментуватиму всіх виказаних думок, трапляються серед них і слушні, але ще про один факт, який і дав назву репліці, слід сказати. Ідеться про книжку О. Ковальчука “Гоголь: буття і страх”, яку критик, закликаючи в помічники Г. Померанца, намагається “знищити”. Згаданий філософ назвав “теорії, що намагаються все пояснити за допомогою одної-єдиної гіпотези, “однонитковими”: переріж нитку і все *знищиться*. Такою, – з погляду рецензента, – є монографія О. Ковальчука...” [6, 18]. Визначення “однониткова методологія” – демонстрація простуватої обізнаності з есеєм Г. Померанца “Однониточные теории. Незаконная дочь философии” (див.: [11]), присвяченим ролі ідеології в суспільній практиці Європи останніх віків. Жодного стосунку до літературознавства чи категорії страху вона не має, і проблема навіть не в надлишковій ерудиції Ю. Гребеніка, яку хотів той продемонструвати, закидаючи, до слова, цю ваду О. Ковальчуку, котрий згадав вирази Генрі Міллера (“жити тілом”) і Камю (“тотальна свобода”). На що рецензент єхидно зауважив, що “без них нам Гоголя, звісно, ніяк не зрозуміти”. А як *збагнути* книгу О. Ковальчука без Г. Померанца? Ключ цитованого філософа – для рецензента універсальний, він допоміг навіть зрозуміти, на свій лад, звісно, монографії О. Ковальчука й Н. Сквіри [15]. А по суті приліплений з однією метою – знецінити згадані праці. Ось у цьому наш критик виявляє неабиякі здібності. Не приймає він студію О. Ковальчука, либонь, тому, що багато там ідеться про національне, про українську людину... Ну хіба про таке можна говорити вголос?

Свого часу я писав коротеньку передмову до книжки О. Ковальчука й можу повторити, що це справді новаторська праця, котра дає інший кут зору на історіософію М. Гоголя. Ця студія здобула високу оцінку авторитетного критика К. Родика, який відгукнувся й на перше, і на друге видання. З його огляду наведу простору цитату – нехай буде ще одна думка: “Перше видання цієї книжки вийшло сім років тому й було помічене лише фахівцями. Тепер до ширшого читача пробивається доповнене перевидання. І читач цей буде вражений: таких оригінальних досліджень світогляду Миколи Гоголя – лічені одиниці. Науковець розмірковує про “симфонію страху, створену Гоголем”, його “спаралізовану страхом душу”. Здійснений у цьому напрямку аналіз приводить О. Ковальчука до висновку, що, “за Гоголем, Україна народилася в страху і зі страху” – на відміну від Росії, бо це “край, який не знає страху, <...> тому й торжествує тут “хаос браней”, “хладнокровное звірство”, “якесь напівтваринне життя”. Страх Божий – людинотворчий і народотворчий інструмент, яким свідомо користувалися на Запоріжжі: “Роль Мойсея в українській історії виконало козацтво”. Через те у дослідженні чимало місця приділено розглядові потаємних смислів “Тараса Бульби”. <...>

Вражає ерудиція автора: чи не до кожної своєї тези він знаходить “за” і “проти” у численних авторитетів світової гуманітаристики. Серед його прихильників/опонентів – К’єркегор, Фройд, Маркузе, Гайдеґґер, Фуко, Бердяєв, Аверінцев, Лотман...” [12].

Існує, як бачте, й інша думка.

Весь пафос “ідейної” критики спрямований на спроби рефлексування над проблемами “українськості” Гоголя. Творча особистість Гоголя і його спадщина – вдатний матеріал для когнітивних студій різного плану, зокрема і впливу національної художньої традиції. Подібні дослідження створені в усьому світі. В Україні це викликає якусь неадекватну реакцію. Наші критики на сторожі “малоросійського” статусу України. Це, до слова, провідна ідея й в окремих колах російської критики. Київська дослідниця І. Булкіна свого часу надрукувала в Москві огляд “ніжинської” гоголіани [3], який, на відміну від виступу “Критики”,

містить фахово виважений аналіз, де багато слушних і ділових зауваг. Однак головне застереження (до слова, гіпертрофовано перебільшене) стосується саме національного питання: “Надмірна ангажованість сучасного українського гоголезнавства, його зосередженість на проблемах не так історико-літературних, як національних, перенесення сучасних культурних і політичних категорій у зовсім іншого порядку історичний контекст не найліпше позначаються на якості праць українських літературознавців” [3, 402]. На це Ю. Барабаш дуже делікатно, як це вміє робити лише він, пояснив деякі причини “ангажованості” українських гоголезнавців у національних проблемах: є “іще один момент, що його не бере до уваги І. Булкіна. Сучасне українське гоголезнавство змушене формувати свою позицію в процесі нелегкого подолання як за давнених імперських стереотипів до- і післявоєнних часів, так і впертого, зчасти агресивного спротиву з боку згаданих вище пропагаторів цих стереотипів, що, звісно, не виправдовує і не робить науково переконливішими “зустрічні” крайнощі, та все ж принаймні пояснює їхнє походження” [1, 14]. Але згаданими стереотипами наші рецензенти не переймаються, натомість пошуки українськими дослідниками національного компонента в Гоголя турбують як І. Булкіну, так й анонімного оглядача з “Критики”, що, власне, їх і єднає. Я розумію, коли реагують на вияви націоналізму в політичному дискурсі, але чому це викликає таку хворобливу реакцію на літературознавчі праці, де аналізується національний профіль письменника, мабуть, не збагну. Якійсь частині гуманітаріїв хотілось би, щоб “український інтелектуал справляв враження такого собі інтелектуального Робінзона Крузо на безлюдному острові” (Я. Грицак) та ще й щоб удавав, ніби вчора народився.

Завершуючи репліку, зауважу, що після таких аналітик стає прикро. Весь цей огляд анонімного критика зводиться до банальної “проработки” недолугих хуторян, які копірсаються у своїх національних комплексах, а картина, отримана в кінцевому результаті, вийшла “одноритково” викривленою. Це закономірний наслідок такої ситуації, коли упередженість і зарозумілість у помічники вибирають фахову незрілість. А страждає від того і справа, і репутація видання.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Барабаш Ю.* “Свого языка не знає...”, або Чому Гоголь писав російською? // *Слово і Час*. – 2011. – № 2.
2. *Бібліографія України: Про життя і творчість Миколи Гоголя (2009)* // *Гоголезнавчі студії*. – № 19.
3. *Булкіна И.* Нежинский круг и “фантастическая реальность”. Обзор юбилейной украинской “гоголианы” // *НАО*. – 2010. – № 101.
4. *Гоголь М.* Зібр. тв.: У 7 т.: [пер. з рос.]. – К.: Наук. думка, 2008 – 2012.
5. *Гоголь Н.* Собр. соч.: В 9 т. – М., 1994.
6. *Гребенік Ю.* Зачароване місце // *Критика*. – 2012. – Число 4 (174).
7. *Ковальчук О.* Гоголь: буття і страх. – Ніжин, 2009.
8. *Кочубинский А.* Будущим биографам Гоголя // *Вестник Европы*. – 1902. – Т. 213.
9. *Михед П.* Микола Гоголь і поляки: деякі аспекти дослідження // *Слово і Час*. – 2008. – № 5.
10. *Михед П.* Проблеми українського гоголезнавства: попередні підсумки й найближчі перспективи // *Гоголезнавчі студії*. – Ніжин, 2008. – Вип. 17.
11. *Помєранц Г.* Однориточные теории. – Режим доступа: http://www.pomeranz.ru/p/pub_one_thread.htm
12. *Родик К.* Кожний видавець – зі своїм Гоголем: до 200-річчя класика вийшло понад шістьдесят видань // *Україна молода*. – 2009. – 19 грудня.
13. *Самойленко Г.* Нежинский список второго тома “Мертвых душ” Н. Гоголя. – Ніжин, 2012.
14. *Самойленко Г.* Святування ювілею Миколи Гоголя в Ніжині: (200-річчя від дня народж.) – Ніжин, 2010.
15. *Сквіра Н.* Проблеми поезики другого тому “Мертвих душ” Миколи Гоголя: Монографія. – К., 2010.
16. *Феномен Гоголя: Материалы Юбилейной Международной научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения Н. В. Гоголя.* Москва – Санкт-Петербург 5-10 октября 2009 года. – СПб., 2011.

Отримано 20 листопада 2012 р.

м. Київ